

Отримано: 14 травня 2021 р.

Прорецензовано: 27 травня 2021 р.

Прийнято до друку: 27 травня 2021 р.

e-mail: mariia.avgustiuk@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2415-7384-2021-13-81-87

Августюк М. М. Теоретичний аналіз концептуальних підходів до операціоналізації емоційного інтелекту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2021. № 13. С. 81–87.

УДК: 159.955; 159.953

Августюк Марія Миколаївна,*кандидат психологічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Острозька академія»*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ДО ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті подано результати теоретичного та порівняльного аналізу наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми вивчення основних підходів до операціоналізації емоційного інтелекту. Зокрема, коротко схарактеризовано основні компоненти найвідоміших методик вимірювання емоційного інтелекту: тесту здібностей «Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test» Дж. Маєра, П. Саловея та Д. Карузо, тестів самозвіту «Emotional Quotient Inventory» Р. Бар-Она та тесту «Self-Report Emotional Intelligence Test» Н. Шутте з колегами, опитувальника дослідження емоційних компетенцій «Emotional Competence Inventory» Д. Гоулмана, інтегрального тесту на вимірювання емоційних знань «Izard's Emotional Knowledge Test» К. Ізарда, тесту на встановлення міжособистісних моделей успіху «EQMap» Р. Купера, тесту «Trait Emotional Intelligence Questionnaire» К. Петридеса та Е. Фернхема, методики оцінювання емоційного інтелекту Н. Холла, опитувальника «EmIn» Д. Люсіна тощо. Актуальність дослідження основних аспектів методик вимірювання емоційного інтелекту зумовлена потребою уточнити структуру цього явища й долучити його до системи особистісних характеристик, а також впливом неоднозначності ролі емоційного інтелекту в навчальній діяльності студентів.

На основі порівняльної характеристики основних компонентів найвідоміших методик вимірювання емоційного інтелекту здійснено спробу концептуалізації основних підходів до його операціоналізації. Зокрема, наголошено на порівняння основних критеріїв, за якими відбувається диференціація емоційного інтелекту як риси й емоційного інтелекту як здібності. Результати аналізу важливі для подальших досліджень цього явища.

Як засвідчив аналіз науково-психологічних підходів до проблеми операціоналізації емоційного інтелекту, потрібно персоналізувати тести емоційного інтелекту відповідно до запитів студентів та їхніх проблем, дослідити особливості міжкультурної валідності емоційного інтелекту. Перспективним напрямком дослідження емоційного інтелекту також є вивчення його взаємозв'язку з метакогнітивними стратегіями. Актуальними будуть теоретико-методологічні та емпіричні засади вивчення емоційного інтелекту в контексті метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: валідність, вимірювання EI, емоційний інтелект, методики, самоопитувальники, тести.

Mariia M. Avhustiuk,*PhD in Psychological Sciences, Associate Professor at the International Relations Department,
The National University of Ostroh Academy*

THEORETICAL ANALYSIS OF SOME MAIN CONCEPTUAL APPROACHES TO EMOTIONAL INTELLIGENCE OPERATIONALIZATION

The article presents the results of the theoretical and comparative analysis of the scientific psychological and pedagogical literature on the problem of studying the main approaches to the operationalization of emotional intelligence. In particular, a brief description of the main components of the most well-known methods of measuring emotional intelligence is provided: the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test developed by J. Mayer, P. Salovey and D. Caruso, the self-report tests "Emotional Quotient Inventory" by R. Bar-On and N. Schutte with colleagues's Self-Report Emotional Intelligence Test, D. Gowlman's Emotional Competence Inventory, K. Izard's Emotional Knowledge Test, R. Cooper's "EQMap" for interpersonal success model, K. Petrides and E. Furnham's "Trait Emotional Intelligence Questionnaire" test, N. Hall's method of assessing emotional intelligence, D. Lusin's "EmIn" questionnaire, etc. The relevance of the study of the main aspects of methods of measuring emotional intelligence is due to the need to clarify the structure of this phenomenon and include it in the system of personal characteristics, as well as the influence of ambiguity of the role of emotional intelligence in educational activities.

Based on the comparative characteristics of the main components of the most famous methods of measuring emotional intelligence, an attempt was made to conceptualize the main approaches to its operationalization. Emphasis, in particular, is made on the comparison of the main criteria by the differentiation of emotional intelligence as a trait and emotional intelligence as ability. The results of the analysis are important for further studies of this phenomenon.

As the analysis of scientific and psychological approaches to the problem of operationalization of emotional intelligence has shown, there is a need to personalize tests of emotional intelligence in accordance with students' requests and their problems, to study the features of intercultural validity of emotional intelligence. A promising area of study of emotional intelligence is also the study of its relationship with metacognitive strategies. In particular, the theoretical-methodological

and empirical principles of studying emotional intelligence in the context of metacognitive monitoring of students' learning activities are relevant.

Key words: *validity, emotional intelligence measures, emotional intelligence, methods, self-questionnaires, tests.*

Постановка проблеми. Для гармонійного розвитку емоційного інтелекту (ЕІ) важливий не лише його похідний об'єктивний рівень, але й те, як цей рівень усвідомлюють і наскільки адекватно його оцінюють. Як свідчать дослідження ЕІ, потрібно не створювати нові його моделі, а уточнювати структуру цього явища й долучати його до системи особистісних характеристик. Зокрема, треба визначити, що належить власне до ЕІ, а також виділити його детерміновані ментальні властивості. Уточнення також потребують такі взаємопов'язані категорії, як емоційне мислення та емоційна компетентність, що часто ототожнюють з ЕІ. Тому дослідження основних підходів до операціоналізації ЕІ не втрачають своєї актуальності.

Аналіз досліджень із проблеми. У процесі дослідження основних підходів до операціоналізації ЕІ ми спиралися на результати численних розвідок із цієї проблеми. Насамперед, до уваги взяли наявні в науковій психологічній літературі методики на вимірювання особливостей ЕІ (тести Дж. Масра, П. Саловея та Д. Карузо, Р. Бар-Она, Н. Шутте з колегами, Д. Гоулмана, К. Ізарда, Р. Купера, К. Петридеса та Е. Фернхема, Н. Холла, Д. Люсіна та ін.). Крім того, проаналізували підходи до вивчення основних особливостей ЕІ та валідності цих методик. Зокрема, Е. Носенко здійснює концептуалізацію феномена ЕІ в контексті теорії єдності зовнішнього та внутрішнього щодо детермінації психічного в ЕІ; Ю. Мединська пропонує теоретичні підходи та практичні аспекти діагностики компетентності особистості у сфері емоцій; О. Собченко аналізує здібності в структурі ЕІ як чинника формування особистості; І. Андрєєва, Д. Ушаков, П. Фернандез-Беррокаль та ін., з-поміж іншого, установлюють об'єктивні критерії вимірювання ЕІ. Багато дослідників аналізують методики оцінювання ЕІ. Наприклад, Е. Мол, Є. Сергієнко, І. Ветрова, М. Бреккет та ін. ґрунтовно досліджують методики вимірювання ЕІ MSCEIT; І. Андрєєва та ін. аналізують тест «ЕМІн» Д. Люсіна; І. Андрєєва, Ю. Мединська, Є. Сергієнко та ін. описують особливості тесту ЕІ Н. Холла тощо. Наразі дослідження основних підходів до операціоналізації ЕІ тривають як у світовій, так і в українській науковій психологічній літературі.

Мета статті – теоретичний та порівняльний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми вивчення та концептуалізації основних підходів до операціоналізації ЕІ. Актуальність дослідження зумовлена великою кількістю наявних у науковій літературі підходів до операціоналізації ЕІ, потребою уточнити структуру цього явища й долучити його до системи особистісних характеристик, а також впливом неоднозначності ролі ЕІ в навчальній діяльності студентів.

Методи дослідження. У дослідженні використано теоретичні та порівняльні методи вивчення наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми опису та концептуалізації основних підходів до операціоналізації ЕІ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчить теоретичний і порівняльний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури з проблеми вивчення ЕІ, одним із теоретичних завдань на сучасному етапі розвитку досліджень ЕІ науковці вбачають розроблення теоретичного підґрунтя розв'язання проблеми операціоналізації. Причиною цьому є недосконалість вербальних тестів, створених для оцінювання рівня сформованості ЕІ. Науковці обирають декілька теоретичних підходів до розв'язання проблеми операціоналізації ЕІ. Це, зокрема, теорія єдності зовнішнього та внутрішнього у визначенні психічного, системний підхід до вивчення життєвого світу особистості, дослідження емоцій як одного з основних складників детермінації поведінки людини, зокрема в умовах професійної та навчальної діяльності [10].

Майже всі дослідники ЕІ переконані, що ЕІ можна виміряти, а також виділити його рівні. Проблемним аспектом є встановлення об'єктивних критеріїв вимірювання ЕІ [2]. У сучасній психологічній науці ЕІ вимірюють за допомогою об'єктивних тестів та самоопитувальників (тестів самозвіту), однак їхні результати мають низьку кореляцію. Як наслідок, виникає закономірне припущення (Д. Ушаков, І. Андрєєва), що дослідники мають справу з двома різними підсистемами здібностей – інтелектуальними й емоційними [2]. І. Андрєєва з колегами у структурі ЕІ виокремлює два компоненти – ЕІ суб'єкта діяльності, тобто інструментальний ЕІ, що виявляється під час вирішення практичних завдань і належить до внутрішнього об'єктивного оцінювання, а також є інтелектуальною здібністю, та індивідуально-особистісний (рефлексивний) ЕІ (інтелектуальність), який індивід усвідомлює та оцінює за допомогою самозвіту [1; 2].

Основне розмежування полягає між показниками максимальної ефективності (об'єктивні тести) та вимірювання відповідей за типовими показниками (самоопитувальники). Вимірювання за самозвітом призводить до ідеї ЕІ як риси особистості (ЕІ постає рисою або емоційною самоефективністю), тоді як показники максимальної ефективності розглядають ЕІ як інтелект когнітивних здібностей або когнітивно-емоційні здібності [16].

Отже, EI як риса та EI як здібність – це дві різні конструкції. Основна дискримінативна ознака виявляється в типі підходу до вимірювання. Багато науковців заперечують те, що EI коли-небудь можна було б повністю виміряти за допомогою тестів когнітивних здібностей. Іншими словами, ставлять під сумнів, що такі концепції EI, як емоційна регуляція, можна надійно та достовірно виміряти за допомогою об'єктивних тестів здібностей через суб'єктивну природу емоційного досвіду. Однак наявні підходи до EI досить різноманітні, і, як наслідок, результати вимірювання EI як здібності та EI як сукупності особистісних рис утворюють низьку кореляцію [1; 2; 17; 16].

Як свідчить аналіз наукової літератури, найбільшою складністю із вимірюванням EI як здібності є те, що емоційні переживання за своєю природою суб'єктивні і, як наслідок, не відзначаються об'єктивністю, яка б залежала від наявного та надійного вимірювання максимальної продуктивності. Наразі не існує простого способу застосування справді достовірних критеріїв під час об'єктивного оцінювання внутрішньоособистісних компонентів EI як здібності (наприклад, «Я усвідомлюю свої емоції, коли переживаю їх»), тому що застосування таких процедур для підрахунку балів вимагало б безпосереднього доступу до такої привілейованої інформації, як внутрішні почуття та особистісне усвідомлення, тобто критерії, доступні лише тому, кого оцінюють [16].

Як наслідок, ця амбівалентність сприяла виникненню двох типів тестів для вимірювання EI: об'єктивні тести та самоопитувальники, що, однак, не позбавлені недоліків. Кожен підхід до вимірювання EI може впливати на достовірність тесту: об'єктивні тести не досліджують відмінних від інтелекту здібностей, а також роблять незначний внесок для передбачення його соціальної ефективності; самоопитувальники ж передають вимірювальну властивість через призму самооцінювання та самопрезентації досліджуваного. Тому тести у формі завдань є більш об'єктивними, оскільки респондент не може самовільно завищити показники [1].

Аналіз науково-психологічних підходів до проблеми операціоналізації EI засвідчив, що самоопитувальники треба персоналізувати відповідно до запитів студентів та їхніх проблем. Іншим перспективним напрямком подальших досліджень є, зокрема, міжкультурна валідність EI [17]. Порівняльну характеристику основних методик операціоналізації EI подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика основних методик операціоналізації EI

Змістова характеристика EI	EI як здібність	EI як риса
Диспозиційність EI	Когнітивно-емоційні здібності	Емоційна самооефективність
Компоненти EI	EI суб'єкта діяльності як інтелектуальна здібність	Індивідуально-особистісний (рефлексивний) EI як інтелектуальність
Тип підходу до вимірювання EI	Об'єктивні тести	Самоопитувальники
Розмежування між показниками	Розмежування між показниками максимальної ефективності	Розмежування за типовими показниками
Вплив на достовірність тесту	– неспроможність респондента самовільно завищити показники; – не досліджують відмінні від інтелекту здібності; – майже не прогнозують соціальну ефективність інтелекту	– самооцінювання та самопрезентація; – відносна суб'єктивність відповідей
Найвідоміші методики вимірювання EI	Тест здібностей «Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test» (MSCEIT) Дж. Маєра, П. Саловея та Д. Карузо	1) тест самозвіту «Emotional Quotient Inventory» (EQ-i) Р. Бар-Она; 2) тест самозвіту «Self-Report Emotional Intelligence Test» (SREIT) Н. Шутте з колегами; 3) опитувальник дослідження емоційних компетенцій «Emotional Competence Inventory» (ECI) Д. Гоулмана; 4) інтегральний тест на вимірювання емоційних знань «Izard's Emotional Knowledge Test» (EKT) К. Ізарда; 5) тест на встановлення міжособистісних моделей успіху «EQMap» Р. Купера; 6) тест «Trait Emotional Intelligence Questionnaire» (TEIQue) К. Петридеса й Е. Фернхема; 7) методика оцінювання EI Н. Холла; 8) опитувальник «EmIn» Д. Люсіна та ін.

Найвідомішими методиками вимірювання EI вважають тест здібностей «Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test» (MSCEIT) Дж. Маєра, П. Саловея та Д. Карузо, тести самозвіту «Emotional Quotient Inventory» (EQ-i) Р. Бар-Она та тест «Self-Report Emotional Intelligence Test» (SREIT) Н. Шутте з колегами, опитувальник дослідження емоційних компетенцій «Emotional Competence Inventory» (ECI)

Д. Гоулмана, інтегральний тест на вимірювання емоційних знань «Izard's Emotional Knowledge Test» (ЕКТ) К. Ізарда, що, зокрема, фокусується на емоційному сприйманні та розумінні, тест на встановлення міжособистісних моделей успіху «EQMap» Р. Купера, тест «Trait Emotional Intelligence Questionnaire» (TEIQue) К. Петридеса й Е. Фернхема, методика оцінювання ЕІ Н. Холла, опитувальник «EmIn» Д. Люсіна та ін. Варто детальніше проаналізувати основні аспектні характеристики цих методик.

Сьогодні найбільш розробленою і складною методикою є тест «Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test» (MSCEIT) Дж. Д. Маєра, П. Саловея та Д. Карузо, розроблений у межах моделі здібностей. Ґрунтовно проаналізував методику MSCEIT Е. Мол [20].

Тест MSCEIT призначений для осіб віком від 17 років. Має факторну структуру: кожне завдання тесту показує один із чотирьох компонентів (точність оцінювання та вираження емоцій, використання емоцій у розумовій діяльності з метою фасилітації мислення, розуміння емоцій, регуляція емоцій) і вимірюється за допомогою виконання конкретних завдань відповідно до кожного з цих складників: 1) точність оцінювання та вираження емоцій вимірюється оцінюванням ступеня та типу емоцій, виражених на різних зображеннях обличч; 2) використання емоцій у розумовій діяльності з метою фасилітації (полегшення) мислення вимірюється завданням описати емоційні відчуття та порівняти їх з іншими сенсорними модульностями, а також завдяки наявності в людей здібності асимілювати наперед заданий настрій у своїх процесах мислення щодо вигаданого персонажа; 3) розуміння емоцій вимірюється за допомогою пояснення, як одні емоції можуть поєднуватися з іншими; 4) управління (регуляція) емоціями вимірює те, як досліджувані здійснюють регуляцію ефективними методами управління собою та іншими людьми. Тест слугує наочною ілюстрацією проблеми зі встановленням так званої «правильності» відповідей у царині ЕІ, що, однак, дещо спотворюється в разі перенесення завдань тесту з американської культури та перекладу з англійської мови [9].

Згідно з дослідженнями, тест ЕІ MSCEIT незначно перегукується з вимірюванням вербального інтелекту й особистісними параметрами [11]. Аргументом на користь використання цього варіанту вимірювання ЕІ є те, що методика – не самоопитувальник і може бути використана як психодіагностичний інструментарій, щоби встановити рівень ЕІ в різних царинах психологічної практики в дослідницьких цілях [1; 5; 6, та ін.].

Самоопитувальник «Emotional Quotient Inventory» (EQ-i) Р. Бар-Она передбачає використання коефіцієнта ЕІ як способу вимірювання ЕІ, щоби поліпшити результати діяльності шляхом розуміння сильних сторін та обмежень під час роботи в команді й індивідуально. Опитувальник призначений для вимірювання ЕІ для осіб віком від 16 років. 133 запитання використовують для вимірювання загального коефіцієнта ЕІ («Total Emotion Quotient») та утворення п'яти шкал, що відповідають основним компонентам моделі Р. Бар-Она. Мета методики – виміряти емоційно-соціальну компетентну поведінку порівняно з традиційними рисами особистості або когнітивними можливостями. Тест вважають достовірним і надійним оцінюванням здатності людини справлятися з тиском та щоденними проблемами в житті [13].

Тест «Self-Report Emotional Intelligence Test» (SREIT) Н. Шутте з колегами [23], складений на основі ранньої моделі ЕІ Дж. Маєра та П. Саловея, містить 33 твердження, поділені на три шкали: 1) оцінювання та вираження емоцій; 2) регуляція емоцій; 3) використання емоцій під час вирішення проблем. Опитувальник показує досить хороші психометричні показники: внутрішню надійність, тест-ретестову надійність і фактичну дискримінативну валідність. Недоліком є незахищеність методики від соціальної бажаності досліджуваних, а беззаперечним плюсом – простота у використанні та обробленні результатів [11].

Якщо порівняти, то тест MSCEIT призначений для вимірювання ЕІ як розумової здатності; у цій концепції ЕІ – здатність розмірковувати про емоції та здатність використовувати емоції для сприяння пізнанню [14]. Тести EQ-i та SREIT належать до змішаної моделі ЕІ: тест EQ-i – це сукупність непізнавальних можливостей, компетенцій і навичок, які впливають на здатність людини досягати успіху в навчанні та житті; тест SREIT визначає ЕІ як здібність [14]. Порівняльна характеристика валідності цих методик свідчить, що тест MSCEIT демонструє мінімальне відношення до EQ-i та SREIT, тоді як ці два тести помірно взаємопов'язані. Серед тестів ЕІ саме тест MSCEIT значно відрізняється від добре вивчених показників особистісних характеристик та добробуту, тоді як EQ-i та SREIT мають суттєві розбіжності з такими вимірюваннями. SREIT перебуває у зворотному відношенні до навчальних досягнень. Загалом, результати засвідчили, що параметри здібності та самозвіту тісно пов'язані між собою [14].

Загальні засоби вимірювання ЕІ були створені на основі моделі ЕІ Д. Гоулмана та відповідних йому компетенцій «Emotional Competency Inventory», «Emotional Intelligence Appraisal», «Work Profile Questionnaire» («Emotional Intelligence Version»). Д. Гоулман розробив опитувальник для дослідження емоційних компетенцій «Emotional Competency Inventory» (ЕСІ) як спосіб вимірювання ЕІ на основі своїх досліджень компетенцій ЕІ. Тест вимірює 20 компетенцій, об'єднаних у чотири групи, що окреслені моделлю Д. Гоулмана: самосвідомість, самоконтроль, соціальна свідомість та управління відноси-

нами. У кожному запитанні респондентам пропонується описати себе або іншу людину за шкалою від 1 («поведінка лише трохи характерна мені») до 7 («поведінка дуже характерна мені») [18].

Іншим підходом до вимірювання ЕІ є інтегральний тест на вимірювання емоційних знань «Izard's Emotional Knowledge Test» (ЕКТ) К. Ізарда, тобто так звана «шкала диференційних емоцій», що зокрема фокусується на сприйманні та розумінні емоцій. Методику застосовують для діагностики переважного емоційного стану як у підлітків, так і в дорослих за допомогою шкали значущості емоцій. Методика призначена для самооцінювання інтенсивності та частоти виникнення 10 основних емоцій відповідно до списку шкали, яку розробив К. Ізард: інтерес (п. 1–3), радість (п. 4–6), здивування (п. 7–9), горе (п. 10–12), гнів (п. 13–15), відроза (п. 16–18), презирство (п. 19–21), страх (п. 22–24), сором (п. 25–27), провина (п. 28–30). Респонденти за 4-бальною шкалою оцінюють, як кожне поняття описує їхнє самопочуття в цей момент: 1 – «зовсім не підходить», 2 – «мабуть, правильно», 3 – «правильно», та 4 – «цілком правильно». Крім загальної характеристики міри вираженості основних типів емоційних переживань, для визначення емоційного забарвлення поточної діяльності варто також здійснювати якісний аналіз конкретних видів емоцій [19].

Тест Р. Купера на вимірювання різноманітних компонентів інтелекту людини за допомогою самоопитування (самозвіту) «EQМар» дає змогу виявити міжособистісні моделі успіху людини. Тест широко використовують, щоб виміряти коефіцієнт ЕІ [15].

У своїй моделі ЕІ «Trait Emotional Intelligence Questionnaire» (TEIQue) К. Петридес та Е. Фернхем зорієнтовані безпосередньо на методи вимірювання ЕІ. Оскільки визначення ЕІ як риси пов'язані з оцінюванням певних особливостей поведінки індивіда в різноманітних ситуаціях, для вимірювання ЕІ автори вважають за доцільне використовувати опитувальники. Визначення ЕІ як здібності ґрунтовані на засадах психології інтелекту, тому для вимірювання цього конструкта потрібно добирати завдання у формі інтелектуальних тестів [22; 12].

Методика оцінювання ЕІ Н. Холла призначена для виявлення здатності розуміти взаємозв'язки особистості, відображені в емоціях, й управляти емоційною сферою на основі ухвалених рішень. В основі тесту на визначення ЕІ лежить змішана модель ЕІ [1; 11]. Тест має вигляд опитувальника, що складається з 30 тверджень і містить п'ять шкал (складників ЕІ), за якими можна виявити не лише загальний рівень самого ЕІ, але і його парціальні рівні: 1) емоційна обізнаність (пункти 1, 2, 4, 17, 19, 25 тесту); 2) управління власними емоціями (пункти 3, 7, 8, 10, 18, 30 тесту); 3) самомотивація (пункти 5, 6, 13, 14, 16, 22 тесту); 4) емпатія (пункти 9, 11, 20, 21, 23, 28 тесту); 5) розпізнавання емоцій інших людей (пункти 12, 15, 24, 26, 27, 29 тесту) [1; 2; 9; 3]. Шкала відповідей на запитання опитувальника складається з шести варіантів відповідей: «повністю не погоджуюся» (–3 бали), «в основному не погоджуюся» (–2 бали), «частково не погоджуюся» (–1 бал), «частково погоджуюся» (+1 бал), «загалом погоджуюся» (+2 бали), «повністю погоджуюся» (+3 бали). Автор виокремлює три рівні ЕІ за кожною зі шкал: низький рівень – 7 балів і менше, середній – 8–13 балів та високий – 14 балів і більше [9; 3].

На думку дослідників, тест ЕІ Н. Холла треба доопрацювати, хоча його основа може слугувати для створення нової модифікації [1]. Ґрунтовно аналізує валідність методики Ю. Мединська. Згідно із сутнісним аналізом, три перші шкали стосуються інтрапсихічного виміру та вимагають від досліджуваного певного рівня саморефлексії, а також осмислення життєвого досвіду; як наслідок, Ю. Мединська констатує на певній суб'єктивності вимірювання. Дві інші шкали інтерперсональні та вимагають від респондента відповідних навичок як складників ЕІ, оскільки передбачають запитання, що безпосередньо стосуються визначення рівня розвитку ЕІ. Як наслідок, тест не валідний, адже низький рівень ЕІ не дає змогу досліджуваному здійснити адекватне самооцінювання [9].

І. Андреева також указує на деякі розходження між смисловим навантаженням із назвами шкал. Наприклад, шкалу «Управління своїми емоціями» інтерпретує як емоційну гнучкість, шкалу «Самомотивація» – довільне управління своїми емоціями, шкалу «Розпізнавання емоцій інших людей» – здатність впливати на емоційний стан інших [1; 2]. Крім того, відсутність будь-якої інформації щодо психометрики цього тесту (як під час створення, так і перекладу) є істотним недоліком, що не дає змоги наголошувати на його адекватності та валідності [11].

Опитувальник «EmIn» Д. Люсіна дає можливість індивіду зрозуміти емоції та управляти власними емоціями й емоціями інших людей. Тест побудований на основі моделі ЕІ Д. Люсіна. Складається із 40 запитань, що передбачають відповіді відповідно до 4-бальної шкали, згрупованих у 6 чинників: а) міжособистісний ЕІ: 1) Шкала М1 – «Інтуїтивне розуміння емоцій інших людей»; 2) Шкала М2 – «Розуміння емоцій інших людей за допомогою експресії»; 3) Шкала М3 – «Загальна здатність розуміти емоції інших людей»; б) внутрішньоособистісний ЕІ: 1) Шкала В1 – «Усвідомлення власних емоцій»; 2) Шкала В2 – «Управління своїми емоціями»; 3) Шкала В3 – «Контроль експресії» [11]. Ступінь відповідності тверджень оцінюють за чотирибальною шкалою: «цілком не погоджуюся», «частково не погоджуюся», «частково погоджуюся», «цілком погоджуюся». Здобуті результати відображають чотири інтегральні показники та один загальний [8; 9].

Як свідчить порівняльний аналіз опитувальника «ЕмІн» Д. Люсіна та методики оцінювання ЕІ Н. Холла, тести безпосередньо спрямовані на вимірювання складників ЕІ як незалежної змінної [7]. Як і в методиці Н. Холла, деякі твердження опитувальника Д. Люсіна також інтерперсональні. Здатність респондента об'єктивно відповісти на запитання безпосередньо залежить від рівня його емоційної компетентності. Д. Люсін зазначає, що модель ЕІ принципово відрізняється від змішаних моделей тим, що до складу конструкту входять лише такі особистісні характеристики, що безпосередньо впливають на рівень та індивідуальні здібності ЕІ. Однак цю методику, на думку Є. Сергієнко та ін., не можна віднести до моделей здібностей, оскільки це опитувальник з основою на самозвіті. Наразі роботи зі стандартизації та вивчення психометричних показників цього тесту тривають [11].

Як новий психодіагностичний інструментарій вимірювання ЕІ С. Беляєв, А. Янович та М. Мазуров пропонують тест «Рівень ЕІ» («Level of Emotional Intelligence», LEI) [4]. Це стандартизована методика, за основу якої взято дослідження реакцій людини на так звану «емоційну реальність», проведене за допомогою використання поліграфа. Методика містить 50 запитань і спрямована на вимірювання рівня ЕІ. Відповіді оцінюють за допомогою 4-бальної шкали, де 1 – «ні», 2 – «швидше ні», 3 – «швидше так», 4 – «так». Особистісному ЕІ відповідають непарні запитання, комунікативному – парні. Відповідно до кожної шкали підраховують суму балів, які переводять у стени, що варіюються від 1–3 стен – низький рівень особистісного/комунікативного ЕІ до 8–10 стен – високий рівень особистісного/комунікативного ЕІ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у статті використано теоретичні та порівняльні науково-психологічні методи аналізу основних аспектів підходів до операціоналізації ЕІ. Зокрема, коротко схарактеризовано компоненти найвідоміших методик вимірювання ЕІ. Як наслідок, здійснено спробу теоретичного аналізу концептуалізації основних підходів до операціоналізації ЕІ. Зокрема, встановлено, що, відповідно до наявних у науково-психологічній літературі критеріїв, у процесі операціоналізації ЕІ відбувається диференціація ЕІ як риси та ЕІ як здібності.

Перспективу подальших розвідок убачаємо у вивченні особливостей функціонування ЕІ в навчальній діяльності студентів, зокрема, у потребі персоналізувати тести ЕІ відповідно до запитів студентів та їхніх проблем, у дослідженні особливостей міжкультурної валідності ЕІ, а також у вивченні взаємозв'язку емоційного інтелекту з метакогнітивними стратегіями, приміром, у теоретико-методологічних та емпіричних засадах вивчення ЕІ в контексті метакогнітивного моніторингу навчальної діяльності студентів.

Література:

1. Андреева И. Н. Адаптация теста эмоционального интеллекта MSCEIT V2.0 на белорусской выборке. *Психологический журнал*. 2012. № 1–2. С. 66–80.
2. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополоцк : ПГУ, 2011. 388 с.
3. Бантишева О. О. Особливості та чинники емоційного інтелекту осіб юнацького віку. *Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2015. Вип. 30. С. 61–78.
4. Беляев С. А., Янович А. И., Мазуров М. И. Разработка и стандартизация методики «Уровень эмоционального интеллекта». *Психологический журнал : ежекварт. научно-практ. издание*. 2009. № 2. С. 9–17.
5. Буркало Н. И. Психологичні особливості емоційного інтелекту. *Psychological Journal*. 2019. Вип. 5. № 7. С. 34–49.
6. Васильківський І. П. Порівняльний аналіз моделей емоційного інтелекту в психолого-педагогічній літературі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2017. Вип. 259. С. 28–34.
7. Карпов А. В., Петровская А. С. Проблемы эмоционального интеллекта в парадигме современного метакогнитивизма. *Вестник интегративной психологии*. 2006. Вып. 4. С. 42–47.
8. Люсин Д. В. Новая методика для измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМІн. *Психологическая диагностика*. 2006. № 4. С. 3–22.
9. Мединська Ю. Я. Теоретичні підходи та практичні аспекти діагностики компетентності особистості у сфері емоцій. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 10. С. 11–15.
10. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. Вип. 4. С. 95–109.
11. Сергієнко Е. А., Хлевная И. И., Мигун Ю. П. Эмоциональный интеллект: разработка русскоязычной методики ТЭИ (Тест эмоционального интеллекта). *Психологические исследования : электрон. науч. журн*. 2019. Т. 12. № 63. URL : <http://psystudy.ru/index.php/num/2019v12n63/1672-sergienko63.html>.
12. Собченко О. М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2010. Вип. 4. С. 84–87.
13. Bar-On R. Emotional Intelligence Inventory (EQ-i). Toronto, Canada : Multi-Health System, 1997.
14. Brackett M. A., Mayer J. D. Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2003. Vol. 29. No. 10. P. 1–12.

15. Cooper R. K., Sawaf A. *Executive IQ: Emotional intelligence in leadership and organizations*. New York : Grosset/Putnum, 1997.
16. Di Fabio A. *Emotional intelligence – new perspectives and applications*. InTech : Open Access Publisher, 2011. 288 p.
17. Fernandez-Berrocall P., Ruiz D. Emotional intelligence in education. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*. 2008. Vol. 15. No. 2. P. 421–436.
18. Goleman D. *Emotional intelligence*. N. Y. : Bantam Books, 1995.
19. Izard C. E. Emotional intelligence or adaptive emotions? *Emotion*. 2001. Vol. 1. P. 249–257.
20. Maul A. The validity of the Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT) as a measure of emotional intelligence. *Emotional Review*. 2012. Vol. 4. No. 4. P. 394–402.
21. Mayer J. D., Caruso D. R., Salovey P. The ability model of emotional intelligence: Principles and updates. *Emotion Review*. 2016. Vol. 8. P. 1–11.
22. Petrides K. V., Furnham A. Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*. 2001. Vol. 15. No. 6. P. 425–448.
23. Schutte N. S., Schuettpelez E., Malouff J. M. Emotional intelligence and task performance. *Imagination, Cognition & Personality*. 2000. Vol. 20. No. 4. P. 347–354.